

MARGONAUTÁK

Írások Margócsy István 60. születésnapjára

Szerkesztők

Csörsz Rumen István, Hegedüs Béla, Vaderna Gábor (I. rész)

Ambrus Judit, Bárány Tibor (II. rész)

Munkatárs: Teslár Ákos (II. rész)

rec.iti

Budapest • 2009

[<http://rec.iti.mta.hu/rec.iti>]

LENGYEL LÁSZLÓ

Margócsy marginália

Bojtár Endre, Gombár Csaba, Kovács János Mátyás, Reményi József Tamás, Szilágyi Ákos,
Szüts Miklós, Török András, Trencsényi Balázs margináliáival
és Várszegi Asztrik köszöntésével

„Mint észrevétlenül álomba hull az ember, / úgy hull az ifjúkorból a férfikorba át; / már múltja van s leül szemközt komoly szeszekkel / s apányi lett körötte már egyre több barát. // Apa és kislánya most együtt látogatják, / s a kislány lesz lassan, ki jobban érti őt, / ki érti még lobos szívének sok kalandját, / s kijátsszák lent a padlón a hintázó időt.” – írta Radnóti Miklós 1943. november 15-én a *Mint észrevétlenül* című versében.⁽¹⁾ A mi, hatvannyolcas nemzedékünknek nem volt férfikora.⁽²⁾ Voltunk hosszan, nagyon hosszan hevült, radikális, támadó, életükkel játszó kamaszok, eldöntetlen sorsú, pecsételetlen fiatalok, kikből minden lehet.⁽³⁾ S vagyunk, észrevétlen,

¹ Nekem inkább a „*Mint aki balkán belelépett / Valamibe. . . s most tüszköl s fintorog*” pompás (aki nem tudná, a „pompás” mint méltató jelző igazi margócsyismus!) versparódia-sor idéződik fel emlékezetemben e jeles alkalomból. **SzÁ**

² Jaj, de sajnálom a hatvannyolcas nemzedéket. Szegényeknek nem volt férfikoruk. Mások azért szoktak borongani, hogy a nyomorult körülmények miatt nem is volt igazi gyerek- vagy fiataikoruk, rögtön felnőtté kellett válniuk. No, de a férfikor azonos-e a felnőttkorral, vagy olyanja csak a férfiaknak van? (Nehogy már a political abjectness hibájába essünk!) De, éljen Margócsy István! **GCs**

³ A legszerencsésebb az volna tehát, ha leszoknánk végre a „hatvannyolcas nemzedék” szertartásos emlegetéséről. Az ’56 után felnőtt generáció ’68-at tudatlanságban és illedelmében érte meg, ez kétségtelenül a kádári konszolidáció legnagyobb sikere. Az „a királyé

egy éjen megőszült⁽⁴⁾, életüket még éppen kezdett, s már leltározó öregek. „S míg elkap az álom, az éjben / hallani, csapdos az ősz nedves lobogója sötéten.” – sóhajt Radnóti ’42 szeptemberében Élesden, a munkaszolgálatos táborban. A férfikor megállapodott, kifutott, nap mint nap épített teljesítménye nem adatott meg nekünk, vagy csak nagyon rövid időre, a nyolcvanas évek közepétől a kilencvenes évek végéig – talán tíz, esetleg tizenöt évre.⁽⁵⁾ ⁽⁶⁾

nem lesznek” hevületét ma is melengetem magamban, de még csak kamaszos lázadásnak sem nevezném. Érdeemes szemügyre venni az egykori bölcsészkarai gyűléseket vagy a fiatal írók lillafüredi tanácskozását, amelyek pedig az intellektuális csúcst jelentették az itthoni fejleményeknek. Amióta pedig hallottam Agárdi Pétert „mi, hatvannyolcasok”-ként nyilatkozni, ezt a kifejezést le sem írom. **RJT**

- ⁴ Sárga irigység I. Amilyen szerencséje van az ünnepeltnek, sehogysem akarózik neki őszbe csavarodni, az idő múlását pedig megúsza egy-két vékony ráncsal s – alig feltűnő – kilócskákkal. Hja, akinek nap-mint-nap szembe kell néznie irodalomtörténet órán (vigyázz István, jön a szówitz!) a csinosabbnál-csinosabb Kliócskákkal. **KJM**
- ⁵ Akkor mégiscsak volt? Hál’ istennek, így azért megnyugtatóbb. Az a sok, semmilyen nemzedékhez nem tartozó szerencsétlen pedig irigykedve nézheti a hatvannyolcasokat is. – Éljen Margócsy István! **GCs**
- ⁶ Fura ezt a nemzedéki önképet kicsit kívülről nézni – a mi ’89-es generációs perspektívánkból éppen a hatvannyolcasoknak adatott meg, hogy egy jó pillanatban érkezve, magántörténetüket a köztörténetbe fonva állócsillagokká váljanak a magyar kultúra egén. Az viszont teljesen igaz, hogy sokan ezt a szimbolikus tőkét (le)morzsolgatva élnek azóta is, míg István úgy tudott túllépni a késő-nyolcvanas évek szellemi horizontján, hogy nem kellett megtagadnia magát. **TB**

Margócsy István kivétel.(7) Volt és van tisztességes és becsületes férfikora.(8) Az ifjú, tapogatózó irodalomtörténészt a korai Mozgó Világ társasága, magyar irodalmi kritikussá érlelte, elhelyezve a szociológusok, szociográfusok, történészek, pszichológusok, írók felnőtt, modern professzionális szakmai keretei között. Arra ébredt, hogy neki nem a „reggel halász, délben vadász, este kritikai kritikus” mindenesi szerepét osztotta ki a sors, önmaga, a barátok és ellenfelek akarata, hanem foglalko-

7 Nagyon is az, legalább három szempontból. Először is nem Budapesten, hanem Nyíregyházán nőtt fel, és ezt alkalmasint nem hátrányként, hanem előnyként élte meg. Hogy miképpen volt erre képes – rejtély. Másodsor, a lateiner hagyomány teljes elsajátítása, annak századokon át épült magyar irodalmi burkával együtt. Ez természetes volt neki, élt és él vele, képes jegyzet nélkül bedobni nehéz latin idézeteket. A harmadik kivételesség csak visszatekintve látszik: Margócsy maga a nemzeti közép, a magyar-lateiner hagyományt és Európa minden kifinomult urbánus értékét természetesen magában foglaló zsinórmérték személyiség. Nem lázadt a rendszer ellen, ellenben tudomásul se vette. **TA**

8 Szép dolog, ha a margináliaíró marginálják (ad notam: „Marginálok babám, marginálok babám / Ez jött a szokásba. . .”), éspedig nem ám lemarginálják, hanem fel, a csillagos égbe, de még szebb, ha a marginálás alkalma – mit tesz Isten?! – az ő születésének napja (dies natalis, ügybizony!), a marginália – meglepetés, csecse-becse, a tárgy pedig az életmű (nemcsak-könyvek! nemcsak-könyvek!) maga. Mindehhez most már, mintegy tiszta vizet öntve a születésnap metszett poharába, csak annyit fűznék még hozzá kissé szárazon, hogy: Margócsy – hatvan. Ki gondolta volna, hogy egyszer ő is, ő is? Én biztosan nem. Valahogy túl súlyos, túl tekintélyes őhöz az a „hatvan” (mondhatnók, ez a hatvan nem az a hatvan!), nem mintha életműve nem lenne eléggé tekintélyes (már hogyan lenne?!), hanem mert nem engedi meg neki, hogy szobortalapzattá váljon a lábai alatt, vagy hogy bekeretezze őt, és most már mindig ebben a keretben – a tekintély járókeretében – jelenjen meg. Az eleven szellem nem tekintéllyel, hanem szakadatlan munkával igazolja magát és nem annyira annak örül, ami belőle lett, ami elkészült, hanem annak, ami még nincsen, ami csak lesz még. Szóval, valahogy nem illik Margócsyhoz ez a tekintélyt sugárzó „hatvan”. Illik hozzá a harminc, különösképpen illik a negyven, még az ötven is elmegy, de a hatvan bizony már nem nagyon megy el. A hetvenről, nyolcvanról és István esetében a nagyon is valószínű kilencvenről, netán százról már nem is beszélve. Ezek az egyre növekvő, szép kerek születésnapj évszámok már annyira nem illeszkednek lényéhez, hogy egyszerűen röhejesek. Mindenkinek megvan a maga örök életkora és akármennyit öregszik is külsőleg, a szó fizikai értelmében, ez az örök életkora nem változik. Van, aki örök gyerek, örök kamasz és van, aki született aggastyán. István „örök életkora” – és ennek az életkornak a napja átsüt egész habitusán, átüt gondolkodásán és érzületén – az érett ifjúkor, vagyis a fiatal férfikor nyara. De hogy illendően, Petőfivel szóljak barátomról: „Érd el (persze énvelem) az / Ősz hajak késő korát, / Hanem ez ne légyen más, mint /Álarcban az ifjúság.” **SzÁ**

zása lett és pályája: kis, haragos⁹) ifjúúr.⁽¹⁰⁾ Alföldi, más főztek ízeivel a szájában jött⁽¹¹⁾, még hozzá új kánonnal: *nincs kánon*. Ha a hetvenes évek végéig kötelesség volt irodalmi kánont, paradigmát, és ellen-kánont, ellen-ívet építeni, Margócsy István kritikusi újdonsága, hogy először spontánul, majd tudatosan nem akart kánont⁽¹²⁾

⁹ Haragos? Inkább kedélyes, szelíd, fegyelmezett, még én sem tudom kihozni a sodrából. Mielőtt méregbe borulna, vesz egy mély levegőt, azt mondja, hogy „nos, szeretett felebarátaim, vizsgáljuk meg ezt a kérdést kissé közelebről is”, megpörgeti golyóscsapágát, melyet állandóan magánál hord (pedig valószínűleg debreceni gyártmány, GÖCS), előhúzza valamit, tényt, idézetet, nevet félelmetes memóriájából, s máris lecsillapodik. No isten, isten – teszi hozzá, és kortyol egyet bármely alkoholokból. Rikácsolni még nem hallottam. **KJM**

¹⁰ Igen, Lengyel József (ha ez a név még mond valamit). Én is el tudom képzelni Margócsyt „kicsi mérges öregúrként”, amint kegyetlen verés közben azzal foglalatkosodik, hogy cigarettacsikket csen a cellatársai számára. Ilyesfélék az ő racionális és póztalan válaszai is mindennemű tébolyra és butaságra. Nem véletlenül zárja Petőfi-monográfiája egyik fejezetét a költőnek e soraival: „Az utókor mondhatja rólam, hogy rossz poéta voltam, de azt is fogja mondani, hogy szigorú erkölcsű ember valék, ami egy szóval annyi, mint republikánus, mert a republikának nem az a fő jelszava, hogy »le a királlyal«, hanem a »tisztá erkölcs«”. **RJT**

¹¹ Pesten a Szép utcában születve *deep down* alföldinek érzem magam. Tirpáknak csak igen ritkán. **KJM**

¹² Mert nem akart hatalmat, mert a kritikaírás az ő számára nem a *lista* értelmében vett kánon megteremtésére és a féltékeny kapuőri védelmezésére szolgál (ez ugyanis tekintélyi-hatalmi pozíció: én állok a kapuban, én engedem be az értékek világába vagy zárom ki belőle a művet, és mondom meg, ki van benne és ki nincs benne a kánonban). Ebben az értelemben – a lista értelmében – csakugyan nem hoz létre kánont vagy ellenkánont, de a mérce, kritérium értelmében vett kánont – a jó művet a hitványtól elválasztó kánont – nagyon is érvényesíti. Ez a kánon azonban nem tekintélyen és kinyilatkoztatáson, főként nem az irodalmi gépezetben (ld. Margócsy idevágó alaptanulmányát) elfoglalt hatalmi pozíción alapul, amelyet a dörgedelmes ítélethozatal erősít meg újra meg újra, hanem az értékelő előfeltevéseit nyíltan vállaló, racionálisan érvelő és magát az érvelés nyilvános játékában ellenérveknek kitevő, elemző szó igazságán, egy olyan igazságon, amely nem eleve adott, amely nem fegyver (mondjuk, dorong), hanem akkor és ott – abban a konkrét helyzetben, a konkrét művel való találkozáskor, a róla, vele és az olvasóval folytatott társalgásban – jön létre. Természetesen nem állítom, hogy hősünk semmiféle hatalmi súllyal nem rendelkezik az irodalomban mint intézményben, gépezetben (egy bizonyos pálya befutása és elért életkor után ez lehetetlen, hiszen természetesen hatalom az egyetemi katedra, a folyóirat-szerkesztőség, a kuratóriumi elnökség és a kritikai ítéletalkotás is), csak az állítom, hogy bármekkora legyen is ez a pozicionális és tekintélyi hatalom, sohasem él vele (ennyiben valóban megmaradt javíthatatlanul '68-asnak), sohasem e pozicionális hatalom súlyával,

teremteni⁽¹³⁾⁽¹⁴⁾), annak összes súlyával és súlytalanságával. Nem kívánt felfedező, megnevező, hitelesítő és vonalhúzó szerepet⁽¹⁵⁾ betölteni – megtették ezt előtte Ballassa Péter és Radnóti Sándor. Margócsy kritikus kívánt és akar ma is lenni, kertész és nem botanikus, aki angolkertet gondoz, és nem franciát tervez. Helyét egyszerre jelölte ki a kor, önmaga és társasága a múlt század nyolcvanas éveiben.

A hatvanas évek végétől a nyolcvanas évek elejéig a kritikus hitelességet az *új irodalom* – az Ottlík Géza és Mészöly Miklós irodalmi apaságából született Esterházy Péter, Nádas Péter, Hajnóczy Péter, Lengyel Péter – felfedezése és kanonizálása⁽¹⁶⁾

hanem csakis a kritikai szellem önsúlyával, az elemző és érvelő értelem súlyával van jelen az irodalmi életben. **SzÁ**

¹³ Azért egy kicsit igen. Jelszava alighanem: *dum spiro, Spiró*. **KJM**

¹⁴ Attól tartok, kedves Laci, hogy a kánonteremtés nem (sem) elhatározás kérdése. (Mi leszel, ha nagy leszel kisfiam? Kánonteremtő.) Kánont csak az tud teremteni, aki tanulmányok, esszék, kritikák sorával megteremtette a maga kreditjét, és ebből a kreditből juttat aztán a szerinte arra érdemes szerzőknek. Nem hiszem, hogy RS vagy BP – nehogy már az én védelmemre szoruljanak! – alakítani akarták volna, akarnák a kortárs magyar szépirodalmat. MI kérelhetetlen zsinórmértékét éppen esetleges tévedései hitelesítik, hogy soha nem szerzőről, mindig művekről értekeznek, és véleményét valóban jottányit sem befolyásolja a szerző ismeretlensége, vagy éppen világhíressége. De hogy ne teremtene kánont? Hadd ne soroljam mindazokat a szerzőket, kiknek munkái büszkén viselik MI elismerő pecsétjét. **SzM**

¹⁵ Inkább azt mondanám: nem kívánt hatalmi szerepet, nem kívánt tekintélyi alapon nemzedéki kritikus, irányzati kritikus, iskolateremtő kritikus, akadémikus kritikus lenni; nem kívánt és nem kíván szakmai intézményeken át menetelő, szimbolikus vagy tényleges hatalmi szerepet játszó, források fölött rendelkező, tanítványait, „jó embereit” ide-oda „benyomó”, az irodalmi – tudósi és kritikus – karrier szempontjából fontosnak ítélt intézményekben nyomuló, azokat megszálló, bennük saját pozíciókat kiépítő, más hatalmakkal hadakozó irodalmi vagy tudományos hatalmasság lenni. Szocio-kulturális eredetű „kinnfentessége”, személyes habitusa, családi háttere és nemzedéki karaktere, rendkívüli – egyszerre hűvös és tüzes – józansága, végtelen gyanakvása mindenféle hatalommal és hatalmi helyzettel szemben megvédelmezték a hübrisz összes kísértésétől, amely mindazokra leselkedik, akik tudományos, művészi vagy bármilyen teljesítményük folytán hatalmi helyzetben találják magukat, és minél idősebbek, annál jobban fejükbe száll a dicsőség, annál hiúbbak, annál féltékenyebbek lesznek másokra (mit másokra? mindenki másra!), leromlik szellemi teljesítményük és romlásnak indul morális karakterük is. Mindennek pontosan a fordítottja áll Margócsy pályájára. Nincs az a dicsőség, elismertség, siker, pozíció, amely neki fejébe szállhatna, amely iránt ne érezne egy kis megvetést. **SzÁ**

¹⁶ Engem egy kritikusnál mindig az érdekel, kit nem fedezett fel. Istvánom, ha megengeded, figyelmedbe ajánlanék valakit, van itt ez a vidéken rejtőzködő, kissé németes kultúrájú, ígéretes szerző, aki, csak hogy a figyelmet magára terelje, legutóbb egy rövidke trilógiát

adta. Az egyéniségnek és az irodalmi szövegnek a tárgyias elválasztása, ahogy Nemes Nagy Ágnes mondaná: a „füstsűrű alkalmazása” előfeltétele volt az *új hitelességnek*: a szavaknak és mondatoknak kell helytállniuk önmagukért, nem az egyéniségnek.⁽¹⁷⁾ A nyolcvanas években új és új dohánnyal töltötte meg pipáját⁽¹⁸⁾ Margócsy⁽¹⁹⁾: kritikusként és műélvezőként beengedte, és ma is beengedi az egyéniséget a hátsó ajtón. Figyelte és figyel a megmunkált anyagot magát, nemcsak annak munkálását. Margócsy olvasói tudják, hogy írásaiban az írói egyéniségnek és az olvasói élvezőnek, elutasítónak egyaránt van egyéni, csak rá jellemző mozgásiránya.

Így vált a férfikorú Margócsy az Esterházy, Nádas, Hajnóczy és a Balassa, Radnóti utáni korszak, az elmúlt huszonöt év kritikusává,⁽²⁰⁾ *a kritikussá*. Spiró György, Rakovszky Zsuzsa, Balla Zsófia, Térey János, Závada Pál, Parti Nagy Lajos, Tóth Krisztina, Krasznahorkai László, Dragomán György az elmúlt évtizedek angolkertjének terebélyes, össze nem illő fái, bokrai, virágai – Margócsy elégedetten sétálhat

jelentetett meg, van benne néhány érdekes epizód, margitszigeti idill, igazán habkönnyű írás, imádni fogod, megnéznéd? **KJM**

¹⁷ Csak félve jegyzem meg, hogy ez aligha volt akkor is több, mint kíváncsi. Hogy helyes-e, nem tudom. Az irodalmár populáció, nálunk is és máshol is, műveire hatóan értékeli az író egyéniségét. A széptani problémákon túl ez talán nem is olyan nagy baj, hisz mégiscsak valamiféle irodalmi és morális tartalmú érdeklődést jelez. – De, éljen Margócsy István! **GCS**

¹⁸ Sajnos, bűdösebbnél bűdösebb szivarokat szí. Szakáll, fekete kalpag, télen hosszú felöltő – bátor ember. **KJM**

¹⁹ Azaz töltötte volna, hogyha már nem égett volna, de pipája javában égett, és nem is ment ő avégett. . . Mármint a nyolcvanas éveknek a konyhájára. Egyébiránt István mindig is inkább szivarozott. A 2000 küzdelmes szerkesztőségi szobája a megmondhatója ennek, ahol néha bizony vágni lehet a szivarfüstöt. Jelzem, ezt az úri-nagypolgári allűrűt, mint a múlt csökevényét, a szerkesztőség nem-dohányzó kisparaszti és értelmiségi-proletár többsége nevében erősen helytelenítem. **SzÁ**

²⁰ Legyünk pontosak, mert az ebben az esetben is fontos: nem huszonöt év. Az első marginália 1993 szeptemberében jelent meg, s a 2000 szerkesztősége azért találta ki magának, de elsősorban persze Istvánnak a műfajt, hogy ő újra fel tudja venni a Mozgó Világnál kezéből kitépett fonalat, s ezáltal az addig alig valamit író, s szinte írásgörcsrel küszködő barátunkat életre galvanizálja. **BE**

közöttük.⁽²¹⁾ Kritikája emelt művet és szerzőt, margináliája mércévé vált.⁽²²⁾ Margócsyban megvan az elnéző könyörtelenség, amit Kosztolányi írt le Nérójában.⁽²³⁾ Emlékeznek a jelenetre, amikor a költő Lucanus és a filozófus Seneca szidalmazzák Nérót a hallgatag Britannicus előtt a fürdőben. A sápadt Britannicus nem szól többet, mint egyetlen mondatot: „hagyjátok, gyenge költő”. Britannicusnak ezért az egyetlen, besúgott mondatért kell meghalnia. Margócsy mondata így hangozhatna: „hagyjátok, nem érdemes írni róla”.⁽²⁴⁾ Bizony, nagyon rosszul érezném magam annak az írónak

²¹ Mint ollóját csattogtató angolkertész sétálgatna itt elégedetten vagy mint az irodalom angolkertjében gyönyörködő egyszerű kertrajongó? A kritikus mint kertész, aki ápol, gondoz, metsz, permetez, kiirtja a gatz, föllép a kártevők ellen? Hm és újra hm. Kicsit aggályos ez a kertész-metaphora. Mintha a szerzők és a művek egyenest azért születtek volna meg, hogy az isteni kertésznek kedve teljék bennük, vagy azon igyekeznének, hogy észrevegye és kertjébe fogadja őket. Margócsyhoz ez valahogy nem passzol. Bárha Kert-Magyarországhoz kétségkívül illenék egy szép kert-magyarirodalom is. Félő azonban, hogy mint azt a legmagyarabb irodalmi kertészek kopasz kertje már ma is mutatja, ebben a kertben vajmi kevés fa, bokor és virág maradhat meg. Ámde nem szeretnék kertelni: nem tudom Margócsyt angolkertjében elégedetten sétálgató, pipáját leveles dohánnyal tömködő irodalmi kertészként elképzelni. Tisztán látom viszont magam előtt a *Berlin eleste* című szovjet film nyitójelenetét, az Emberszerető ('Cselovekoljubec') Nagy Sztálinnal, ahogy a szférák zenéjére, mennyei kertjében, pipáját megtömve elégedetten sétálgat, midőn a hozzá fölvezetett, botladozó sztahanovista olvasztárt, megzavarodott teremtményei egyikét szépen gondozott kertjében fogadja. **SzÁ**

²² Ha valaki elmélyül Margócsy publikációs listájában, nagy űrt talál majd a Mozgó Világ-évek és 1993 között. Amikor a 2000 alakult, 1988/89 fordulóján, a társaság – elsősorban az ő sugallatára, leszögezte, hogy kritikai rovat márpedig nem lesz. Így is lett, átmenetileg. Eközben a szerkesztők összesúgtak Margócsy háta mögött – micsoda nagy ember, milyen kár, hogy nem ír szinte semmit. Ekkor az egyik szerkesztő végigolvasta a Mozgó Világ nagy kritikáit, és elfacsarodott a szíve –, hogy akkor most meg miért nem... Furfanggal sikerült rávennie szerkesztő-társait: legyen új, soha nem volt kritikai rovat. István írja meg a főszöveget, és a többiek indázzák körül. Így született a Marginália rovat. A lapzárta Margócsynak is jó múzsája lett. Erőnek erejével visszalökték őt a publikáló (rendes) kritikusi pályára. Mert szóban addig is elvégezte arbiteri munkáját. **TA**

²³ Hát ez az, ez a nézői, amit oly sokáig nem érttem Istvánomban! Elnéző könyörtelenség. De mindegy azonban kire-mire vonatkozik az elnézés és kire-mire a könyörtelenség. Elnézem neked, hogy hülyeségeket beszélsz és szart írsz, de ne várd tőlem, hogy ugyanezt elnézzem a művednek is. **SzÁ**

²⁴ Ilyen értelemben Margócsy az angolszász Új Kritika alapján működött. Figyelmét nem kerülhette el a hetvenes évektől zsinórban megjelent szép példák sora. Egyáltalán, semmi sem kerülte el a figyelmét. Egy olyan személynek, aki negyven éves kora körül ismerte meg hősunket, könnyen az az érzése alakulhatott ki, hogy Margócsy egy nevezetes Borges

a bőrében, akiről, akinek könyveiről Margócsy nem írt bíráló sorokat. Annak tudnia kell, hogy még, vagy már nem jutott fel a Szintre, a Margócsy csúcsok egyikét se mászta meg.⁽²⁵⁾⁽²⁶⁾

Az elmúlt évtizedben visszahierarchizálódó, visszafeudalizálódó⁽²⁷⁾ szellemi életben, amely megint írófejedelmeket, irodalmi birodalmakat, udvarokat teremtett, ahol már vagy még nincs fiatal és pimasz kritika,⁽²⁸⁾ nincs szakmai kivégzés, de van politikai ajnározás és szenvelgés, Margócsy férfiasan példát mutat⁽²⁹⁾ az elkötelezett

novella hőisére emlékeztet, aki folyton olvasott, de semmit sem felejtett el. (Margócsy = Funès, az emlékező?) **TA**

²⁵ Margócsy mint a csúcsok ura? Mint új csúcsok kijelölője? Csúcskritikus? A csúcsok iskolamestere? Aki azt nézi, melyik író elvtárs ért föl az általa megjelölt csúcsokra? Üti meg az ő szintjét? És aki nem üti meg, azt hazazavarja? Figyelmére sem méltatja? Csúcsműveken kívül mással nem ér rá foglalkozni? „Ezt mászd meg, kishaver, ha bírod! Ja, hogy nem bírod?! Akkor mért indultál el a csúcsmászó versenyen, he?” Azért – újabb margócsyizmussal szólva – idáig nem mennék el. **SzÁ**

²⁶ Itt megint „Margócsy az önvészélyesen szigorú ítéző” motívuma jelenik meg LL szövegében (mint a 2000 15 éves évfordulójára írott kritikájában is), mintegy a Parnasszus elé cövekelt Cerberus képtelen képe. Most akkor van kánon vagy nincs kánon? Vagy kánon nincs, csak magasugróléc van? Számomra Istvánban sokkal több az irónia és az önirónia. **TB**

²⁷ Hétköznapi politikánk mezején észlelhetjük az autokrácia zápoló kis köreit. Így nem lenne meglepő, ha ilyesmi az „irodalmi életben” is megmutatkozna. LL-nek azonban – ha nem itt, akkor máshol – elemző érvekkel részleteznie kellene ezen állítását az irodalmi udvarokat és udvaroncokat illetően. Nem kevésbé az „írófejedelmeket” tekintve. Herczeg Ferenc, vagy Illyés Gyula neve merül ilyenkor fel a múlt homályából, mert róluk hallottuk, hogy járatosak lévén a felsőbb politikai körökben, nem csupán műveik által voltak befolyásos emberek. Az itt említettekről ezt még alaptalan vádként se hallottam. – De, inkább éljen Margócsy István! **GCS**

²⁸ Ez, így, ebben a formában, ahogy Illetékes Elvtárs mondaná, nem igaz. Csak hamarjában, *paradigmatosx kbárin* (bár Margócsy csak a latinban járatos, a görögben nem, számot vetett a régi ókorász *bonmot* igazságával: latinul meg lehet tanulni, de nem érdemes, görögül érdemes lenne, de sajnos nem lehet. . .): Dunajcsik Mátyás (1983), Urfi Péter (1986), Bárány Tibor (1979), Vári György (1978): mind nívós, fiatal vagy annak mondható nevendék sakálok, akik bármilyen eléjük vetett koncot nívósan széjjeltépnek, de írják a magukét is. **TA**

²⁹ Férfiasan? De hát hogy mutathatna példát férfi létére nőiesen? Hacsak nem nőiesen férfias a példamutató maga. És hát nőiesen már nem is lehet példát mutatni az „elkötelezett elkötelezetlenségre”? No-no! Hát a politikai korrektség, kedves macsó elvtársak (lásd még: macsóí hízmás) hol marad? Arra persze gondolni sem merek, mit fog mindehhez szólni Forgács Zsuzsa Bruria és az általa képviselt talált nő maga?! **SzÁ**

elkötelezetlenségéből. Kíméletlenül nekilovagolt a nemzeti klasszikus, támadhatatlan Nádas Péternek, s olyan hallgatással veszi körül, s tekintettel méregeti az irodalmi udvara közepén ülő Esterházy Pétert,⁽³⁰⁾ hogy kilelheti a hideg a nagyságos fejedelmet.⁽³¹⁾⁽³²⁾ Tisztelet és becsület legyen, nemzetes uraim, de értékelés és bírálat még inkább legyen! Margócsy nem vált akadémikusok akadémikusává, patríciusok mentő tanújává.⁽³³⁾⁽³⁴⁾

³⁰ Olyan hallgatással veszi körül, hogy egy egész margináliát szentelt tavaly a *Semmi művészet*nek. Éppen hogy nem hallgatott MI, legjobb meggyőződése szerint (legjobb meggyőződéssel szemben pl.) annak rendje-módja szerint elhúzta a Mester nótáját. **SzM**

³¹ Nono. Esterházyról István két margináliát is írt (megengedem, nem túl lelkeset), s a *Harmonia Caelestis*ről csak azért nem, mert én előbb csaptam le rá (ehhez a szerkesztőség minden tagjának joga van). Viszont István tollából származik Esterházy – sokak, így például monográfusa által is leftymált, vagy egyenesen gyűlölt – publicisztikájának az általam ismert legalaposabb és elismerő elemzése – igaz, ez nem marginália, s még csak nem is a 2000-ben jelent meg. **BE**

³² Szinte látom lelki szememmel, ahogyan kileli a hideg, ámde, ámde a bunda alatt kétfelől jóvérű, mezítelen parasztmenyecskék bújnak hozzá és melengetik őt, ahogy csak tudják, mint Jókai magyar nábobját, Kárpáthy Jánost, amit csak azért hozok szóba, hogy kedvezzek az ünnepeltnek, akiről kevesen tudják, hogy ifjabb éveiben a teljes Jókait betéve tudta – többször is elolvasta a százkötetet –, nem csoda, ha ilyen előiskola, ilyen olvasói edzettség után mindmáig elolvas minden magyar szépirodalmi művet (nem ismerek rajta kívül senkit, egyetlen kortárs kritikust sem, aki tényleg mindent – vackot és remekművet egyaránt – elolvasna). Azt mondhatnánk: Margócsy – az olvasás robotosa. Csakhogy ő élvezi ezt a robotot. Önként, kéjjel olvas el mindent. Inkább kifinomult esztétája tehát az olvasásnak, mint Szüsziphosza, avagy – és még inkább – ő az olvasás érzékileg zseniális Don Juanja, nem számít neki, milyen a könyv, csak könyv legyen: ifja, vénje, szépe, rútja – mind jöhet! **SzÁ**

³³ Az ám, hazám! **SzÁ**

³⁴ Gondolhatnánk, hogy az akadémizálódás folyamatát az irodalomtörténész szakma súlyos tapasztalataival is megvert kritikusok különösen nehezen viselik. Láttuk/látjuk, hogy nem így van, és Margócsy különös alkatát, érdemeit e tekintetben Lengyel László nagyon érzékletesen rajzolja. De a „visszafeudalizálódó szellemi élet” ódiáját nem a szerzőkre kell háritanunk, hanem a kulturális élet szakmunkásaira, haszonélvezőire és a körülöttük nyüzsgő (alapvetően műveletlen) médiafigurákra. Az ő kirekesztésekre hajlamos ájtatóságuk a közös bűn (Galgóczi, hogy még egy nevet említsek, ha ez a név még. . . ; hallom, a Nyitott Műhelyben épp Margócsynak kellett tanáros rendet vágnia a Galgócziról folyó ál-feminista locsogásban). Az említett Marginália-vitákban is megfigyelhető: MI nemcsak viszontválaszaiban, hanem álláspontjának elsődleges formálásában is gondol a hivatásos olvasók reakcióira, nekik beszél, már előre tudja a lépéseiket, mint Zweig *Sakkenovellájának* hőse. **RJT**

Margócsy István kuruc, plebejus demokrata⁽³⁵⁾. Koordinátái magyar nemzeti, történeti koordináták. Lehetne provinciális, idő előtti és világvégi. Nem az. Európai⁽³⁶⁾, ahogy Csokonai és Berzsenyi, Petőfi és Erdélyi, Arany és Gyulai, Péterfy és Ady, Németh és Cs. Szabó. Kritikáiban megszületik, és újra megszületik a magyar glóbusz. Nincs világverseny, nincs nemzetközi méredezkedés. Mindenki önmagával, saját egyéniségével, szövegével és anyagával áll helyt. Önmagával, saját korábbi teljesítményével fut versenyt.⁽³⁷⁾ Micsoda tüdő kell ahhoz, hogy egyik lélegzetével fújja az „új-új irodalom” hatalmas fehér vitorláját, s a másikkal lehelje az egyes szerzők kisebb-nagyobb, azúrkék, bíbor, rozsdá-, viola-szín vitorláit!

Szerencsése Margócsy Istvánnak, hogy kritikai otthonra talált az éppen húszéves 2000 című folyóiratban. Saját, új lapban, kritikai rovattal, szabadon kísérletezhetett, válogathatott a szerzők és szövegek között. A Margináliákkal megteremthette a sajátos, közös kritikai teret, ahol egymással felelhetnek az ő kritikusi főszövegei a megbírált mű és a szerkesztőtársak szövegeivel. ⁽³⁸⁾⁽³⁹⁾ Áldás a 2000 számára Mar-

³⁵ Ahhoz képest, hogy kuruc, kicsit sokat tartózkodik a császárvárosban. Állítólag helyi ifjakat tanít a magyar irodalom szeretetére (kielégítendő azok soha nem csillapuló Batsányi-igényét), de – Nick Elsdorf szíves közlése szerint – ehhez képest túlon túl elmerül a labanc kultúra élvezetében. Bernhardot bújja, Jelinekbe mélyed, Nitschet bámul, de ami mindenek netovábbja, Mozart-hangversenyekre jár. Fáradhatatlanul fejlődik. (Sárga irigység II.) **KJM**

³⁶ Nem mintha nem olvasna külföldi auktorokat nagy számban, ám ritkán hivatkozik rájuk. Talán fél, hogy mellényúl? Szó, mi szó, nem egy komparatív fajta. Pedig még rá vár a „Petőfi, a magyar irodalom Petőfije” című nagymonográfia megírása. **KJM**

³⁷ Ez valóban kulcsfontosságú momentum. Az írókat és műveket István saját rejtett jobbik énjükhöz szokta mérni, ebből fakad nála az opitimizmus és a pesszimizmus sajátosan Margócsy-s keveréke. **TB**

³⁸ Kiemelném az ünnepezt még egy olyan páratlan érdemét, amiről Lengyel Laci nem szólt: tűrőképességét. A műfaj általunk elfogadott szabályai szerint ugyanis a főszöveg írója már nem válaszolhat viszont a többiek széljegyzeteire. Ahhoz képest, hogy mi mindent kapott tőlünk (konkrétan: hideget és meleget), valóságos csoda, hogy Istvánnál csak egyszer szakadt el a cérna. A személyes vagdalkozások, gyűlölködések idején e tekintetben is példamutató az ő kritikusi magatartása. **BE**

³⁹ Az első Margináliák megjelenése után Radnóti Sándor így fakadt ki valakinek: Őrület, hogy nem nekünk jutott eszünkbe... A Holmiban kezdettől az a hagyomány, hogy minden szerkesztőnek írásban kell benyújtania véleményét. **TA**

gócsy jelenléte.⁽⁴⁰⁾⁽⁴¹⁾ Ha a 2000 megmarad⁽⁴²⁾, akkor azt elsősorban neki, az ő Kritikai Lapjainak köszönhetjük. Hallom, hogy éveinek talpasaival átkapott a hatvanas határvonalon, elkezdte férfikorának újabb várát ostromolni. Milyen szerencséje, hogy kritikus szerepfelfogása, állandó készenléte, nyitási hajlama következtében nem öregedhet meg.⁽⁴³⁾ Kénytelen, ha nyögve is, minden reggel, ugyanazzal a magabiztos mozdulattal lóra szállni, s körbelovagolni a magyar irodalmi mezőn.⁽⁴⁴⁾

„Nagy messze tőlem egy ember kaszál; / Mostan megáll, / S köszörüli a kaszát. . . / Pengése hozzám nem hallatszik át, / Csak azt látom: mint mozg a kéz. / És most idénéz, / Engem bámul, de én szemem sem mozdítom. . . / Mit gondolhat, hogy én miről gondolkodom?” – írta Petőfi Szalkszentmártonban, 1846-ban, miután úgy vélte, hogy mögötte „a múlt szép kék erdősege” s előtte „a jövő szép zöld vetése”. Margócsy jó földbe, minőségi magot vetett.⁽⁴⁵⁾ Sarjad a vetése.⁽⁴⁶⁾

⁴⁰ Ragaszkodunk is tíz körmünkkel a hétfő délutánonkénti – „na felebarátaim” kezdetű – heti áldásához! **SzM**

⁴¹ Az nem kifejezés, mekkora. Kevesen tudják, hogy MI sok éven át az utolsó korrektor volt, egy-egy éjszakát áldozott tevékeny életéből, a csak rá jellemző figyelemből és pontosságból. Nem bírta elviselni ugyanis, hogy a lapot éveken át így lehetett reklámozni: „2000. Irodalmi és Társadalmi Havi Lap. Minden számban szórakoztató sajtóhibákkal.” **TA**

⁴² Pénzügyi szempontból biztos. Szponzoraink közismert marginália-olvasók, álmukból felkeltve szó szerint idézik István leheletfinom, karcsú mondatait, esedeznek, hogy fogadjunk el tőlük még egy kis pénzt, mert háromszor is végigelemezve Krasznahorkai legfrissebb kis színesét arra a megállapításra jutottak, hogy Margócsy műbírálata tükrözi a leghívebben olvasói véleményüket. Egyébként megmarad. **KJM**

⁴³ Bizony: ez cseppet sem változott az évek során. Ahogy kedvenc Lucanus-idézete mondja: *Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni.* . . A győztes ügy az isteneknek tetszett, a legyőzötteké Catónak. Margócsy az istennel tart, ha szabad mondani, az ő tanácsadójuk. A vesztesekkel együtt érez – mint magánember. Lateiner úriember sohase néz félre. **TA**

⁴⁴ Margócsy István ha felül a lovára! (Lásd még: „volgai lovas”!) **SzÁ**

⁴⁵ Margócsy mint magvető? Hm. A volgai lovas után nem is rossz. Ló hátáról veti a magot. Előbb nyereg alatt puhítja, aztán veti. **SzÁ**

⁴⁶ Most akkor hogy is van ez? Angolmagot vetett angolkertbe? No mindegy, Isten éltesse a Nagy Kertészt, már nem úgy. . . izé, a Nagy Margészt, na. **SzM**

Egyszerű mariginália

A mariginália marigináliája

Kedves Pistám!

Laci igen hosszan ír, magam egyszerűbb lélek vagyok. Töredékes létünkben, ahol csupán „tükör által homályosan látunk” jó, hogy vannak bírálók, kritikusok, különben folytonosan aránytévesztést követnénk el. Egy-egy jó bírálattal helyére kerül alkotó és mű, és ez mindenkinek nagy szolgálat.

Jó, hogy vannak kritikusok, jó, hogy vagy! Isten éltesen magad, és mindannyiunk örömére, barátságára!

Várszegi Asztrik

Pannonhalma, 2009. július 5.